

Veien til Stalingrad

Av P. O. Storlid

Den tyske «Barbarossa»-plan for østfelttoget hadde som mål å bringe motstanderen til fall innen vinteren 1941. Dette skulle skje ved en rask nedkjempelse av Sovjetunionens hovedstyrker i landets vestlige deler, gjennom store omringningsslag. Deretter skulle Wehrmacht rykke frem til linjen Volga—Arkhangel'sk, og bli stående der. Det som da ble igjen av Stalins rike ville ikke lenger utgjøre noen trusel.

Denne planen var nær ved å lykkes. At den ikke gjorde det, har naturligvis mere enn én årsak. Først på listen over disse kan antagelig settes at grunntrekkene i planen var et kompromiss mellom to strategiske grunnsyn, som gjensidig kom i veien for hverandre. Tydeligst kommer dette til uttrykk i kontroversen på høyeste hold i august 1941 om videreføringen av operasjonene, som resulterte i en for tyskerne fatal pause. Resultatet ble at russerne fikk kontakt med sin tradisjonelle og pålitelige allierte, vinteren. Den reddet situasjonen for dem.

Kort uttrykt gjaldt striden i den tyske ledelse noe så uoriginalt som prioritering av mål. Den kompromissløsning som

kom i stand skaffet Tyskland en serie overveldende seire på bred front, men ikke den endelige. Den kom aldri mere innenfor rekkevidde, og der var siden heller ingen i den tyske ledelse som gikk inn for en offensiv på bred front. Med alle sine øvrige engasjementer hadde Tyskland ikke krefter til det.

Ikke bare stanset det tyske fremstøt opp da vinteren kom. Til alminnelig forbauselse greide russerne også å sette inn en offensiv og holde den gående i måneden desember 1941—april 1942, over det meste av fronten. Særlig på midtavsnittet (ca. Jelts—Cholm) hadde de tildels betydelig fremgang, med fremrykninger opptil godt 400 kilometer. Den tyske forsvarsstrategi gikk ut på å holde for bortimot enhver pris de linjer Wehrmacht lå i, og om nødvendig la seg inneslutte i «pinnsvin»-stillinger heller enn å vike. Denne linje var diktert av Hitler personlig og har siden fått vesentlig negativ omtale av de mange som har beskjeftiget seg med krigen i øst. I sin «History of the Second World War» hevder imidlertid Capt. Liddell-Hart en ganske annen oppfatning, som synes vel

begrunnet. Som situasjonen nå engang var, var det ikke praktisk mulig å gjennomføre en ordnet tilbaketrekning. Heller ikke var det forberedt noen bakre linje å retirere mot. Et forsøk på å gå tilbake under disse forhold kunne derfor knapt ende på annen måte enn som en gigantisk reprise av Napoléons misère i 1812. Ordren om å bli stående fast var derfor den eneste som kunne gis, om ikke hele fronten skulle bryte sammen i planløs flukt og enhetene gå regelrett til grunne, som la Grande Armée i sin tid hadde gjort det. Tapene var store, men mindre enn de alternativet ville ha medført. Og fronten holdt. Et moment av betydning er også den moralske virkning på tropper og hjemme-front. Resultatet av vinterslaget ga nytt mot.

Også på annen måte bragte Hitlers ordre positive resultater: Vel hadde motstanderen betydelig fremgang, men ved «pinnsvin»-taktikken forble de viktigste kommunikasjonsknutepunkter på tyske hender. Derved tapte russernes offensiv seg etter hvert i tyngde. Et riss av fronten ved slutten på offensiven i april 1942 gir et besynderlig bilde: Det

minner om forkrøblede fingre og underlige bobler inn i tyskokkupert område, mellom «pinnsvine»». Disse uregelmessige fremspring mellom sterke tyske støttepunkter kunne siden forvandle seg til farlige lommer, om tyskerne atter ble offensive. Og det ble de.

At de skulle bli det, var slett ikke selvsagt. Feltmarsjall v. Rundstedt som førte Arme-gruppe Syd var endatil så pessimistisk at han foreslo å oppgi hele det erobrede område og gå tilbake til utgangslinjen i Midt-Polen, og videre legge seg på defensiven mot øst. Hans kolleger i de to armégrupper lenger nord vites ikke å ha ytret seg så ekstremt pessimistisk som han, men de la i alle fall ikke for dagen noe ønske om nye offensive tiltak. Det militære lederkorps synes å ha vært sjeldent samstemmig i så måte. Når det allikevel ble bestemt å åpne en ny tysk offensiv sommeren 1942, var dette en beslutning tatt av Hitler selv mot de flestes råd. Ubekvemme råd i motsatt retning var ellers i løpet av vinteren blitt sjeldne i hans omgivelser. Sjefen for Hæren, feltmarsjall v. Brauchitsch, fikk avskjed på temmelig grått papir like før jul, og hans stilling ble overtatt av Hitler selv. Også videre nedover ble foretatt grundige ommøbleringer.

Den prinsipielle beslutning om en ny offensiv harmonerte utvilsomt med Hitlers temperament. Saklig sett kunne den begrunnes med at tiden arbeidet mot Tyskland. Skulle det derfor søkes en militær avgjørelse med utsikt til seier, måtte det skje så fort som overhodet mulig. Det lar seg ikke si hvilken andel disse to faktorer har hatt i hans beslutning. Derimot kjennes grunnen til at han valgte sydavsnittet for sin offensiv: Hans økonomiske rådgivere anså det som avgjørende

for Tysklands evne til å fortsette krigen at landet fikk hånd om oljekildene i Kaukasus. Nevnt ble også forsyninger av korn og jernmalm. At ekspertene tok feil i dette, viste seg riktignok senere. Men da var misèren et faktum. Deres vurdering var avgjørende for valget av den vei som viste seg å ende i Stalingrad. Alt den 8. desember 1941, i Hitlers direktiv nr. 39 som for østfrontens vedkommende ellers befatter seg med defensive tiltak, nevnes som oppgave for Armégruppe Syd tilretteleggelse av forutsetningene for «våroperasjonen mot Kaukasus».

Denne operasjonen utviklet seg i etapper, fra midten av mai. Men før så langt var kommet, var betydelige organisatoriske og kommandomessige endringer foretatt. Offensiven skulle føres over hele avsnittet fra Azovhavet over Charkov til Kursk, dvs. langs Donets. Operasjonene var fastlagt i tid etter en plan som skulle bringe avdelingene lengst bak, dvs. venstre fløy, på linje med høyre. Først når det var skjedd, skulle høyre fløy bli offensiv. Styrkene her var organisert i en Armégruppe A bestående av 17. armé og 1. panserarmé. Til disse skulle slutte seg 11. armé på Krim, som etter å ha erobret Kertsj skulle sette over til Kuban på Kaukasus-siden. Denne Armégruppe A skulle dreie sydover og innta Kaukasus. Organisert som Armégruppe B sto lenger nord 6. armé, 2. armé, 2. ungarske armé og 4. panserarmé. Denne styrken skulle rykke frem til Don, og sette seg fast der. En kile skulle drives videre over eidet mellom Don og Volga, og innta Stalingrad. Dette ble 6. armés oppgave.

Liddell-Hart nevner at Hitler til å begynne med hadde langt mere omfattende idéer basert på erobringen av Stalingrad enn

den som til slutt ble formulert i hans direktiv av 5. april 1942 (nr. 41).

Nokså forsiktig i uttrykkene sier dette: «— — — I hvert fall må forsøkes å nå Stalingrad selv, eller i det minste å legge byen under virkningen av våre tunge våpen slik at den faller ut som videre rustnings- og kommunikasjonsentrum.» Og kunne jernbaneforbindelsen og Volga blokkeres, ville det være et meget alvorlig slag mot den videre sovjetiske krigføring. Sperringen av eidet mellom Don og Volga kunne også sees på som en sikring av operasjonene i Kaukasus. De oppsatte geografiske mål for første etappe ble nådd. Men ikke det strategiske: Det var å tilintetgjøre fienden mellom Don og Donets. Fienden måtte vike, men lot seg ikke fange i Donets-bekkenet. Siden kom han tilbake. Og da måtte også Kaukasus-operasjonen avvikles.

Mangt er skrevet og sagt om en angivelig «hypnotiserende» eller «magisk» virkning på Hitler av bynavnet Stalingrad. Det kan være at en slik egenartet virkning inntrådte siden, da begge parter i sin propaganda maksimalt utnyttet kampen om og i byen. Men det lar seg ikke finne belegg for noe slikt moment i planleggingen. Den er foretatt innenfor rammen av rent strategiske vurderinger. Mot et slikt moment taler også Hitlers bemerkelsesverdige forsiktighet overfor Leningrad, som vel nok så godt kunne konkurrere i navnesymbolikk. Den beste målestokk for Stalingrads betydning er vel ellers de tap russerne aksepterte for å holde byen.

Det måtte allikevel være klart at operasjonen mot Stalingrad innebar alvorlige faremomenter: Vel var eidet over til Don smalt og Don i seg selv en god forsvarslinje, — i første omgang. Man hva når den frøs til? Dertil

måtte denne lange flanke for Stalingrad-operasjonen i vesentlig grad overlates til forbundne tropper, av temmelig varierende kvalitet: Italienerne, ungarerne og rumenere, stivet av med en og annen tysk avdeling med lang avstand til neste. Tysklands menneskereserver var ikke uttømmelige. Det var et faktum som allverdens kunstgrep med rasjonalisering og omorganisering av divisjoner og lave enheter ikke kunne dekke over. Liddell-Hart har i detalj redegjort for hvordan «organisatoriske» endringer i flere omganger reduserte avdelingenes mannskapsstyrker og materielloppsetning, noe som hos mange har forårsaket adskillig forvirring ved sammenligning mellom tyske og allierte divisjoner og deres ytelser. Divisjon, regiment, bataljon eller kompani var ikke det samme i 1942 som i 1940. Siden ble misforholdet mellom benevnelse og effektiv styrke enda verre.

I langsomt tempo arbeidet 6. armé under feltmarsjall v. Paulus seg fremover mot Stalingrad. Motstanden økte og farten minket etter som tiden gikk. Først midt i september trengte angriperne inn i Stalingrads forsteder. Siden ble byen skueplass for en endeløs serie angrep og motangrep i forbitrede gatekamper, hvor begge sider hadde uhyggelige tap. Men tyskerne hadde minst råd til disse tap. Dekningsstyrkene langs Don måtte uttynnes for å vedlikeholde presset i og omkring Stalingrad. Imens nærmet seg nok en gang Russlands gamle forbundsfelle, vinteren. Med den var ventende tilbake de hærmasser som det ellers briljante fremstøt mot Kaukasus og Stalingrad ikke hadde kunnet knuse. De var bare blitt borte for en tid.

Under inntrykket av innlednings-suksessen var Hitler blitt

TRANBERG A/S

ELEKTROMEKANISK FABRIKK · HANDEL

ELEKTRISK MATERIELL FOR SKIP
Vegg-gjennomføringer for tilfluktsrom

STAVANGER

Gjems, Blom og Storhaug

Statsautoriserte revisorer

Fridtjof Nansens vei 2 — Tlf. 69 58 65

OSLO 3

AC-ELEKTRO A/S

3901 PORSGRUNN

Velkommen til fjells!

Velkommen til Highland Hotel, Geilo.

Hotellet er i dag et av Norges nyeste og mest moderne hoteller med 180 senger, store salonger, barer og en flott festsal som vi har fått mye ros for. Internasjonalt orkester spiller til dans hver aften. Innendørs svømmehall, trimrom, minigolf, tennis, båter og hester.

Opplev natur, avkopling, intimt miljø og god servering hos oss.

(Skal De arrangere KONGRESS eller MØTER, be om vår spesialbrosjyre.)

HIGHLAND HOTEL

ÅPENT HELE ÅRET

Henv. telefon Geilo 401 - 402 eller Deres reisebureau.

Innehavere: Karen og Sverre Værnø.

betydelig mere kategorisk i sitt direktiv nr. 45 av 23. juli 1942 enn i det forrige om samme sak: «Som alt beordret (sic) tilfaller H(eeres) Gr(uppe) B ved siden av oppbygning av Don-forsvaret også denne oppgave: I fremstøt mot Stalingrad å knuse den fiendtlige styrke som der er under oppbygning, å besette selve byen og sperre såvel eidet mellom Don og Volga som selve elven.» (De. Volga. Forf.). Men alt før hans styrker nådde selve Stalingrad meddelte generalstaben ham at Don-linjen ikke ville kunne holdes om vinteren. Det fikk ingen virkning utover tilføring av endel forsterkninger. Hovedplanen ble stående.

Den 19. november begynte den sovjetiske motoffensiv. Den siktet på en omringning av 6. armé i Stalingrad, på det tidspunkt rundt 20 divisjoner, hvorav noen rumenske, samt små enheter fra etpar andre nasjoner, samt et korps av 1. panserarmé. Når forskjellige kilder angir varierende antall divisjoner kan det kanskje ha sammenheng med de før antydde «omorganiseringer», i praksis uttynninger. Den totale styrke lå rundt 350 000 mann. Støtet ble rettet mot rumenske sektorer i flankedekningen. Etter fire dager var omringningen et faktum. Samtidig lyktes en videre, ytre omringning med kjever som møttes mellom Don og bielven Tsjir. Under de rådende forhold var det nå blitt umulig å unnsette eller forsterke 6. armé i Stalingrad. Det eneste som ennå kunne håpes på, var at arméen, eller deler av den, med støtte i avlastningsangrep utenfra kunne slå seg ut av denne doble ring. Midt i desember ble da også forsøkt en unnsetningsaksjon fra sydvest under feltmarsjall v. Manstein, som til å begynne med gjorde bemerkelsesverdige fremgang, mot over-

legne fiendtlige styrker. Men ikke nok til å vende skjebnen for Stalingradarméen! Operasjonen kjørte seg fast på 50 kilometers avstand.

Det er vanskelig å danne seg et klart bilde av Hitlers tanker om Stalingrad-operasjonen i dens forskjellige faser. Men flere innførsler i Wehrmachtführungsstabs dagbok (16., 22. og 27. august og 26. oktober) viser at han har vært bekymret over utviklingen og beordret forsterkninger av flanken mot nettopp det angrep som til sist kom. At han etter en tale i Berlin 30. september («De kan være overbevist om at ikke noe menneske mere skal bringe oss bort fra dette stedet!») — d. e. sStalingrad — har hatt sterke prestisjegrunner for å prøve å holde byen, er innlysende. At han delvis kan være blitt ført bak lyset av Görings forsikringer om at Luftwaffe kunne påta seg forsyningen av 6. armé, er sannsynlig. Luftwaffe gjorde da også med sine transportmaskiner en oppfrende og særdeles respektabel innsats, og greide faktisk å fly ut innpå 26 000 mann, i alt vesentlig sårede. Men å forsyne 350 000 mann kunne det selvsagt ikke med de meget begrensede ressurser det hadde. Det er videre rimelig at «pinnsvin»-suksessen fra vinteren før har kunnet skape falske forhåpninger om en gjentakelse i Stalingrad. Disse muligheter kan ikke annet enn antydes. Sikkert er at Stalingrad-arméen etter den doble innringning var dømt til undergang. Den 2. februar var striden endt. Den 5. februar mottok Hitler feltmarsjall v. Manstein, og åpnet samtalen slik: «For Stalingrad bærer jeg alene ansvaret», iflg. v. Manstein i «Verlorene Siege», s. 395.

De ovenfor antydde grunner kan i større eller mindre utstrekning ha virket med i Hitlers beslutning om å ta og holde Stalin-

grad, og senere i hans kategoriske avslag til alle anmodninger om at 6. armé skulle prøve å slå seg ut. Imidlertid er det grunn til å peke på nok et moment, som i lys av de da foreliggende omstendigheter synes å fortjene mere oppmerksomhet enn vanlig har vært tilfelle. Det er spørsmålet om hvilke konsekvenser en oppgivelse av Stalingrad på det tidspunkt ville fått. De 600 000 mann sterke sovjetiske styrker som ble bundet av byens forsvarere ville ellers ha kunnet vie seg til andre oppgaver. Den mest nærliggende ville være å avskjære og tilintetgjøre Kaukasus-arméen. Innen Stalingradslaget var endt hadde denne kunnet gjennomføre et ordnet tilbaketog uten nevneverdige komplikasjoner. Derved ble kampen i Stalingrad også sterkt medvirkende til at det lyktes å etablere en ny linje lenger vest som makttet å fange opp det russiske stormløp og kunne danne utgangsposisjon for enda en tysk sommeroffensiv i 1943. v. Manstein mener at 6. armé «innenfor helhetssituasjonen spilte en avgjørende rolle» ved å holde ut så lenge.

Det er på bakgrunn av situasjonen slik den foreslå altså tenkelig at beslutningen om å ofre 6. armé var riktig. Er det så, blir feilen som førte til denne konsekvens å søke i selve den grunnleggende strategi som følgeriktig frembragte den.